

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

Coloniae Munatianæ, 1665

2 Accipiens vel emens res ecclesiae, sibi reddat.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62915)

C. XXVIII. *De eodem.*

Unde Augustinus ad Bonifacium comitem, epist. 50.
Silla nostra sunt, sed pauperum: quorum procuratio-
nem quædammodo gerimus, non proprietatem nobis u-
surpatione damnabili vindicamus.

*Quis non est, quomodo liceat clerici habere proprium, & quomo-
do non. Item quomodo res ecclesie per prebendas de iudiciis possint.*

QVÆSTIO II.

Nunc queritur, si sacerdotes aliqua de rebus ecclesie de-
dissent, an his, qui eas acceperunt, aliqua firmi-
tate consistant. Quod res ecclesie nullo modo distra-
hi possint, & abstracta possideri, multis auctoritatibus probatur.

C. I. *¶ Ecclesia pecunias auferens velut homicida
damnatur.*

Item Stephanus Papa.

Qui e Christi pecunias, & ecclesie aufert, fraudat,
& rapit, ut homicida in conspectu iudicis depu-
tatur.

*In epistola Stephani primi, qua exant, caput hoc non habet.
Sed in epistola prima Anacleti, ex quo citatur a Burchardo &
Ireneo, & in concilio Trionensi, & infra ead. c. qui abstulerit. Idem
etiam legitur apud Lucianum Papam.*

C. II. *¶ Quidquid de sacratu vasis, vel ministerii
a quolibet clerico usurpatum fuerit, eccle-
sie restituatur.*

Item Pelagius Hostilius Episcopo.

Augustino nostre sedis notario suggerente didici-
mus, quod ei dilecti tua directis apicibus indicat-
set, quosdam de clero tuo, & maxime parochiarum ad
te pertinentium, non pauca sacra vasa, vel ministeria
distraxisse, & aliqua huiusmodi perpetrasse, quæ a re-
ligioso aliena sunt propositis. Charitatem vero tuam
(ut hoc competenti sollicitudine debeat insequi, vel ul-
tisci) nostra præceptionis auctoritate cupis communiti.
Quæ de re præsentibus mandamus affectibus, ut compe-
tentis vivacitatis instantia, quidquid de sacratu vasis
vel ministerii a quolibet clericorum usurpatum vel dis-
tractum fuisse comperis, sine cuiusquam moræ in-
terventu exigere non dimittas, & ecclesiasticis usibus
reformare.

C. III. *¶ Quidquid Domino consecratur, ad jus
pertinet sacerdotum.*

Item Bonifacius d. Papa.

Nulli e liceat ignorare, omne quod Domino conse-
cratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel
quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sancto-
rum Domino erit, & ad jus pertinet sacerdotum. Pro-
pter quod inexcusabilis erit omnis, qui a Domino &
ecclesia, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eri-
pit, & usque ad emendationem, ecclesieque satisfactio-
nem, ut facilius iudicetur: & si emendare noluerit,
excommunicetur.

C. IV. *¶ Excommunicationi subjaceat, qui
ecclesiastica prædia invadit.*

Item Gregorius VII. lib. 6. Regeste, in concilio, c. 1.

Quicunque f. militum, vel cuiuscunque ordinis, vel
professionis persona, prædia ecclesiastica a quo-
cunque Rege, seu seculari Principe, vel ab Episcopis in-
vius, seu Abbatibus, aut aliquibus ecclesiarum rectori-

a. Et infra. q. 7. quod autem. & si autem privatum. b. privatum, qua nobis sufficiant, possidemus. c. orig. e. Anacletus epist. 1. c. 7. Lucius ca. 6. in concilio Trionensi. c. 7. Burch. lib. 11. cap. 18. Ivo p. 1. c. 11. d. & cap. c. 303. al. Ex decretis Bonif. Papæ. e. Polyc. l. 1. tit. 17. Burch. l. 1. c. 17. Ivo p. 14. cap. 87. Pamorm. lib. 3. c. 113. f. Polyc. l. 1. tit. 17.

bus susceperit, vel invaserit, vel de rectorum depravato,
seu vitioso consensu tenuerit, nisi eadem prædia ecclesie
restituerit, excommunicationi subjaceat.

C. V. *¶ Sacrilegii crimen incurrit, qui prædia
ecclesiastica vexat.*

Item Pius Papa, epist. 2.

Prædia a divinis usibus tradita, quidam humanis ap-
plicent usibus, & Domino, cui tradita sunt, ea subtra-
hant, ut sibi b. infervant. Quapropter ab omnibus illi-
us usurpationis contumelia depellenda est: ne prædia
usibus secretorum coelestium dicata, a quibusdam irru-
entibus vexentur. Quod si quisquam præsumpserit, ut
sacrilegus habeatur.

C. VI. *¶ De eodem.*

Item Anacletus Papa c. epist. 1.

Qui d. abstulerit aliquid patri vel matri, dicitur hoc
peccatum non esse, homicida particeps est. Pater
noster sine dubio Deus est, qui nos creavit: mater verò
nostra, ecclesia, quæ nos in baptismo spiritualiter rege-
neravit. Ergo qui e Christi pecunias & ecclesie rapit,
aufert, vel fraudat, homicida est.

C. VII. *¶ Quadruplum restituit, qui res
ecclesie invadit.*

*Item Ioannes Papa I. ad f. Zachariam Archi-
episcopum.*

In antiquis ecclesie statutis decretum est, ut qui a
liena invadit, non exeat impunitus, sed cum multi-
plicatione omnia restituat. Unde & in Evangelio g
scriptum est: [Quod si aliquid defraudavi, reddo
quadruplum.] Et in legibus h. sæculi cautum habe-
tur: [Qui rem surripit alienam, &c.] ut infra in auctori-
tate Eusebii Papa.

C. VIII. *¶ Pro tenore secularium legum punian-
tur invasores rerum ecclesi-
asticarum.*

*Item Gregorius ad Constantinianum Regem Gallie,
lib. 4. epist. 33. seu c. 77.*

Cum i devotissimam k. Dominam. sciam de eccle-
sti vita, atque l. remedio animæ suæ sedulo cogi-
tate, culpam me committere vehementer existimo, si
ea, quæ pro timore omnipotentis Domini sunt sugge-
renda, siluero, & te sanctissimam de ecclesiastica pace
sedulo non commovero. Nimis me Iuliani fratris &
Coepiscopi nostri proclamatio nuper contristavit, ma-
xime cum villa, suæ videlicet ecclesie, a nequissimis
prædonibus sint depradata, atque nocturnis incendiis
more furum combustæ: & dum iidem maligni juxta
nostri prædecessoris Bonifacii decreta pro violata i
emanitate illud emendare noluerint, dum & sæculi leges
ita se habere voluerint, lege vulgari reſte, in qua sic scri-
bitur m. [Si quis manu armata usque ad quatuor ho-
mines in vicum alterius ad malefaciendum venerit, ille
qui prior est, pro illicita præsumptione componat so-
lidos nongentos: sequaces verò ejus, unusquisque so-
lidos octaginta. Si verò incendium fecerint, ibi novi-
es tantum componant: si prædam verò, in quadruplum
restituunt.

*¶ Initium huius capituli usq. ad vers. siluero. est acceptum ex
epistola raticana. Reliqua non sunt inventa.*

i. ¶ Violata.] *Hæc distinctio abest à plerisque, vetustis, & hic, &
in sequenti capite, ubi in vulgatis est, emunitas violata.*

a Polycarp. ibid. Anselm. lib. 3. cap. 36. Ivo part. 13. c. 39. b al. suis usibus. c. Et in epist. Lucii. c. 6. d. Polyc. ibid. Burchard. lib. 11. cap. 18. Ivo part. 14. cap. 88. e. Supra, ead. qui Christi. f. Et in epist. 2. Eusebii Papa ad Aegyptios, & in decret. Iulii. c. 1. & Symmachus in 1. synodo. g. Luc. 19. h. f. ead. in legibus. i. Burch. l. 1. c. 26. Ivo p. 13. c. 36. k. serenissimam. l. al. patriæ, atq. animæ suæ vitæ sedulo. m. lib. 1. legum Longobard. tit. de ag- gres. in vic. fact. leg. 1.

C. IX. ¶ De eodem.

SI a seculi leges talem iustitiam habere voluerunt; lex divina cur inferior esse debeat? cum ipsius veritatis presentia a Zacharo collaudatum sit, ut si aliquem defraudarat, in quadruplum restitueret? Et quia summum in rebus bonum est, iustitiam colere, ac sua cuique iura servare, & in subjectos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est, custodiri (quod & vos diligere, & Domino confidimus studere) ea propter excellentia vestra, mense Novembri presentis anni, secunda indictione, Petrum fratrem & coepiscopum nostrum a gremio sanctæ Romanæ ecclesiæ transmittimus, ut fratribus eiusdem provincie in unum congregatis, immunitas violata, & presumpcio, & sacrilegium canonica auctoritate, & vestra regia dignitate talem terminum accipiant, ne posthac membra diaboli, filii nequam, in sancta ecclesia, te etiam ibi regnante, talia presumant.

¶ In plerisque vetustis codicibus, & apud Burhardum, & Ivonem caput hoc est conjunctum superiori.

C. X. ¶ Ecclesia res surrapiens, in decuplum restituat, quod abstulit.

Item Eusebius Papa b epist. 2.

IN 6 legibus seculi cautum habetur [Qui rem surripit alienam, illi, cuius res direpta est, in undecuplum d, quæ sublata sunt, restituat.] Et in lege divina e legitur [Maledictus omnis, qui transfert terminos proximi sui, & dicit omnis populus, Amen.] Talia ergo non presumantur absque ultione, nec exerceantur absque sua damnatione. Proinde i si quis ecclesiasticas oblationes, & quod Deo consecratum est, rapuerit, vel contulerit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur, & damnus in quadruplum restituat, & canonicè poeniteat.

¶ Proinde] Hinc usque ad finem non sunt in epistola Eusebii, neque apud Ioannem, aut Symmachum. Habentur tamen apud Burhardum & Ivonem part. 13. cap. 37. & in Polycarpo. interpositis etiam aliquot verbis, quæ in epistola habentur post res, damnatione.

Contra Gregorius scribit, cap. 4. responsum ad Augustinum Anglorum episcopum, de his, qui factim auferunt aliquid de ecclesia.

C. XI. ¶ Sine augmento sibi ablata ecclesiæ recipere oportet.

FRaternitas tua ex persona furis pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam, qui habentes subsidia, furtum perpetrant: & sunt alii, qui hac in re inopia delinquant. Unde necesse est, ut quidam damnis, quidam vero verberibus, & quidam districtius, quidam vero levius corrigantur. Et cum paulò districtius agitur, ex charitate agendum est, & non ex furore: quia ipsi hoc præstatur, qui corrigitur, ne gehenna ignibus tradatur. ¶ Infra. ¶ Adde etiam quo augmento ea, quæ furto de ecclesiis abstulerunt, reddere debeant. Sed absit, ut ecclesia cum augmento recipiat, quod de terrenis rebus videtur amittere, & lucra damnis quarat.

Verum illud Eusebii de legum severitate: illud h Gregori de ecclesiastica mansuetudine dictum intelligatur.

C. XII. ¶ Non sunt alienanda in episcopatu acquisita.

Item Gregorius lib. 10. epist. 42. Densitèdè i episcopo Mediolanensi.

a Burhard. & Ivonibid. Luc. 19. b Et Symmachus in 5. synodo, & Ioan. 1. epist. 1. c supr. ea. in antiquis. Polycarp. l. 8. titul. 17. d al. Decuplum. e Deuteron. 17. f Anselm. l. 5. c. 41. Burhard. l. 11. cap. 27. Ivo p. 13. c. 37. & p. 5. ca. 249. & p. 3. ca. 149. Pam. l. 4. c. 47. g Poly. l. 6. tit. 16. Ivo p. 13. c. 3. h al. istud. & al. Decidat.

RES a in episcopatu acquisitas, sacerdotibus nulla est alienandi licentia.

C. XIII. ¶ Vasa sacra, nisi pro redemptione captivorum, non sunt alienanda. Item ex octava 1 synodo universalis, c. 31.

POSTolicos b & paternos canones renovans hæc facta & universalis synodus, diffinitivè neminem presus Episcopum vendere, vel utcumque alienare cuncta & vasa sacra, excepta causâ olim ab antiquis canonibus ordinata, videlicet 2 pro redemptione captivorum, sed nec tradere salaria ecclesiarum in emphyteutica pacta, nec alias rusticas possessiones venundare, ac per hoc ecclesiasticos reditus lædere: quos ad propriam utilitatem, & ob eam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse decernimus. 3 ¶ et paulo post. ¶ Quibus autem apparaverit post hæc diffinitionem nostram contrarium quid huic sanctæ ac universali synodo agere, deponatur ut prævaricator divinarum legum & præceptorum: cassata videlicet omnino, quæ facta est in scriptis vel sine scriptis ab episcopo, venditione, vel emphyteutica traditione, vel alia qualibet alienatione, censualium scilicet, & salariorum locorum. Qui verò emerit aut perceperit aliquid ex prædictis emeliis, vel salariis, & non restituerit ecclesiæ iterum quæ ecclesiæ sunt, vel non dederit ad incidendum chartam venditionis vel emphyteuticæ, sit anathema, usque dum fecerit, quod a hac sancta & universalis synodo confirmatum est. ¶ 4 ¶ autem Episcopus convictus fuerit contraxisse monasterium de redditibus ecclesiasticis, tradat ipsum eidem ecclesiæ monasterium.

1 ¶ Octava] Sic est emendatum ex Anselmo, cum antea legeretur, sexta. Est autem canon decimus quintus synodi illius, habita tempore Hadriani Papa secundi contra Photium, ex versione Anastasi bibliothecarii.

2 ¶ Videlicet pro redemptione] In concilio ipso, & apud Anselmum legitur, quæ accipiuntur in redemptionem captivorum.

3 ¶ Decernimus] In ipso canone sequuntur hæc. Ortum verò ecclesiasticarum rerum potestatem habentem, & hæc meliorare, ac dilatare, prout oportuerit: ecclesiastica loca, quæ per reditus sunt, & insuper propriam rerum dispositionem distribuere, ac committere seu conferre quibuscumque voluerit, & iudicaverit, juxta propriam potestatem ac dominatum. Quisquis autem apparaverit, &c.

C. XIV. ¶ Pro redemptione captivorum sacra causa non prohibentur alienari. Item Gregorius lib. 6. epist. 31. seu ca. 109. de minoribus episcopo Messanensi.

ET sacrorum canonum, & legalia c statuta permittunt, ministeria ecclesiæ pro captivorum esse redemptione vendenda.

C. XV. ¶ Res ecclesiæ licet impendantur pro redemptione captivorum.

Item Demetrio & Valeriano clericis Firmanis, lib. 7. indist. 2. epist. 14.

SACrorum d canonum statuta, & legalis permittit auctoritas, licet res ecclesiasticas in redemptionem captivorum impendi. Et ideo, quia edocti à vobis sumus, ante annos fere xvij, virum reverentissimum quendam Fabium Episcopum ecclesiæ Firmanæ, libras xj. argenti de eadem ecclesia pro redemptione vestra, ac patris vestri Passivi, fratris & coepiscopi nostri, tunc vero clerici, nec non maris vestre, hostibus impendisse, atque ex hoc quandam formidinem vos habere, ne hoc, quod datum est, à vobis quolibet tempore repetatur, huius præcepti auctoritate suspensionem vestram prævidimus auferendam: constituentes, nullam vos exinde, hæc resque vestros quolibet tempore repetitionis

a Infra, ea. q. 3. nulli. b Anselm. l. 6. c. 171. c Le. Sanctimus. evd. de sacros. eccle. Anselm. l. 5. c. 45. Ivo p. 3. c. 145. molestiam

molestiam sustinere, nec à quoquam vobis aliquam obici quaestione.

C. XVI. *¶ Res ecclesie desolata non proponatur captiva.*

Item lib. 6. epist. 35. ad Dominum Episcopum.

Sicut à omnino grave est, frustra ecclesiastica ministraria vendare, sic iterum culpa est, imminere huiusmodi necessitate res maxime desolatæ ecclesie captivis suis præponere, & in eorum redemptione cessare.

¶ P. 1. Quæ verò penitentia huiusmodi in vobis, atque prædicatoribus, qui vasa sacra, & reliqua divini cultus dedicata arripuerunt, & quæ præsertim contumeliant, sit indicenda, Nicolaus Papa defuit scribens Frontario Archiepiscopo Burdegalensi.

C. XVII. *¶ In vobis verum ecclesiasticarum, que penitentia sit imponenda.*

De vironesendo, Burgando nomine, qui rabie infana commotus, diabolicis se irretire laqueis non dubitavit, atque gentiliū more per abrupta itinera, & congruatissimis vobis in vestra ecclesia villa, una cum clericis vestris manentibus, & populum salubribus instruere dogmatum monitis decertantibus, paneque spiritali vobis vacua hominum corda reficientibus atque laudabile prope salutis desiderium habentibus, sancta Apostolorum Petri, & Pauli limina visitare, collectis malitiae suæ sequacibus, & iniquitatis complicitibus nefarias invasiones, & depraedationes violentas inferre demerito ausu præsumpsit: & ut epistola vestra textus eloquatur, sacrum altare, sacraque Dominici corporis & sanguinis vasa, insuper & sanctum christina pollutis arripere manibus, quasi vilia, & ad usum communem apta præsumpsit, dilectio nos vestra consuluit, si ipse, vel qui cum eo in tam impio, & iniquo scelere fuerunt, ad penitentiam quandoque gratia tracti, & divina veniæ voluerint, quo eos poenitentia vinculo confringatis, nostræ institutionis censuram exposcere curatis. De quibus (si tamen ita est) jubemus, cum ad poenitentiam reverti acceleraverint, uno anno extra ecclesiam Dei consistere, cuius sacratissima vasa, extra ritum fidei Christianæ, diripiendo auferre non dubitaverunt. Secundo vero anno ante fores ecclesie sine communione maneat. Tertio, vero anno ecclesiam Dei ingrediantur, & inter audientes assent sine oblatione, non manducantes carnem, neque bibentes vinum, præter Natalis & resurrectionis Dominicæ dies. Quarto præterea anno (si his prioribus tribus eorum fructuosus fuerit poenitentiae labor) communioni fidelium restituantur: totaque mentis intentione spondentes, talia se ulterius nunquam facturos, corpus & sanguinem Domini suscipere mereantur, & usque ad septimum annum tribus hebdomada diebus sine esu carniū, & vini potatione maneat poenitentes.

¶ Caput hoc alibi non est inventum, quam in collectione canonum sacri auctoris.

C. XVIII. *¶ Res ecclesie Episcopus usurpare, vel alienare non praesumat.*

Item in concilio Leonis Papa quarti.

Monemus, & irrefragabiliter affirmamus, ut nullus Episcopus, vel sacerdotum, rem tituli sui usurpare præsumat: sed neque salarium à Christianis, sanctis locis oblatum causa amicitiae, vel timoris, aut muneris pertinet auferre: nec ecclesia Dei ad nihilum redigatur. Quod qui facere præsumpsit Episcopus, vel sacerdos, canonicam sine dubio subeat ultionem, & quod ecclesie iniuste ablatum est, reddere compellatur: ita ut deinceps nullas vires pro his ad litigandum, vel possidendum habere possit.

¶ a. In part. 2. cap. 176. b. al. iusti. c. De iudic. part. 4. Poly. l. 4. tit. 19.

C. XIX. *¶ Episcopus, vel Abbas res ecclesie alienare non licet.*

Item ex septima synodo. c. 12.

Quisquis à Episcopo vel Abbate inventus fuerit de salariis, & Episcopi vel monasterii transferre quidquam in principum manus, vel etiam alii personæ conferre, irritum sit, quod datum esse constiterit, secundum canonem à sanctorum Apostolorum, qui dicit: [Omnium ecclesiasticarum rerum Episcopus habeat sollicitudinem, & dispenset eas, tanquam Deo contemplante.] Non liceat autem ei fraudare: & quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare, quæ Dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur: sed non sub horum occasione, quæ sunt ecclesie, defraudentur. ¶ Quod si exculationem præterdedit damnari facere, & nihil ad profectum agrum existeret, nec sic principibus, qui per loca illa sunt, tribuatur ager, vel locus: sed clericis vel agricultoribus. ¶ Quod si caliditate usus fuerit, & à colono, vel à clerico emerit Princeps agrum, irrita sit venditio, & restituatur Episcopo vel monasterio: & Episcopus vel Abbas hoc faciens abiciatur, Episcopus & quidem ab Episcopo, Abbas autem à monasterio, tanquam qui dispenget, quæ non collegit.

¶ Apud Gratianum, quemadmodum & apud Anselmum citabatur, ex historia Eusebii Episcopi Cæsariensis. Ivo verum auctorem citavit. Versio autem est Anastasi bibliothecarii, ex cuius codicibus manifestè scriptura nonnulla sunt emendata.

1. ¶ Salariis.] *Græce est, ὁ μισθὸς αὐτῶν, pro quâ voce in Parisiensi graecorum canonum editione legitur in rubrica, ὁ μισθὸς αὐτῶν, id est, suburbanis, quasi suburbana vocentur aurturgia, quod ipsius possessori manibus colantur. Balsamon taxen eos agros interpretatur, qui per se ipsi sine magna cultura fructum ferre possunt, ut sicut, & alia huiusmodi.*

2. ¶ Fraudare.] *Græce est, ἐπιβουλή, id est, sibi vindicare, & suum facere.*

3. ¶ Episcopus quidem ab episcopo, Abbas autem à monasterio.] *Hæc ad sententia integritatem addita sunt ex ipsa canone.*

C. XX. *¶ Prædium ecclesie non liceat Papa alienare.*

Item Symmachus Papa in synodo tertia c. c. 4. & sequentibus usque ad novum.

Non d. liceat Papa prædium ecclesie alienare aliquo modo pro aliqua necessitate, nec in usum fructuum rura dare: nisi tantummodo domos, quæ in quibuslibet urbibus non modica impensa sustentantur. Quæ lege omnes custodes astringantur, ut donator, accensator, venditor honorem perdat. Et qui subscripserit, anathema sit cum eo, qui dedit vel recepit, nisi restituatur. Liceat etiam quibuslibet ecclesiasticis personis contradicere, & cum fructibus alienata reposcere. Quod & non modo in Apostolica servandum est ecclesia, verum etiam universis ecclesiis per provincias quidem dicitur convenire.

¶ Caput hoc collectum est ex pluribus capitibus Synodi Romanæ tertia sub Symmacho, in epitomen tamen redactum.

1. ¶ In usum fructum.] *In concilio eutionibus partim legitur, sed nec in usufructuario iure aliquibus dare liceat, partim, sed in usufructum iura aliquibus, &c. quemadmodum & in codice canonum impresso. Nam in vetusto manuscripto est, sed nec usufructuario aliquibus dari liceat. Idem verò significare usufructuarium, & usufructum scribit Smaragdus in expositione regulae B. Benedicti, cap. 19. his verbis, usufructum dicit, quod nos dicimus usufructuarium.*

¶ a. Polyc. lib. 6. tit. 15. Ansel. lib. 6. cap. 114. Ivo part. 3. c. 371. b. Can. Aposto. 39. c. Et in concil. Parisiensi l. 1. c. 17. d. Ansel. l. 4. cap. 29.

2 ¶ Quod non modo] *In ipsa synodo longe aliter habetur.*
Hujus autem constitutionis legem in Apostolica tantum volumus sede servari, universis ecclesiis per provincias secundum animarum considerationem, quem proposito religionis convenire rectores earum viderint, more servato.

C. XXI. ¶ *Qui res ecclesiasticas vendit ad aliarum non audeat accedere.*
Item in synodo sexta.

Indignè a ad altare Dei properare permittitur, qui res ecclesiasticas audeat invadere, aut injustè possidere, aut iniqua, vel injusta defensione in eis perdurat & paulò post. ¶ Debet tamen esse provisio, ut vindictam admonitio 2 præcedat, & res usurpata injustè qui abstulit, aut injustè ablatas retinet, a equitate patrocinate, legibus restituat. Quòd si neglexerit, & necessitas compulerit, demum prædonem sacerdotalis districtio maturata percussat. & infra. ¶ Valdè b iniquum ergo & ingens sacrilegium est, ut quæcumque vel pro remedio peccatorum, vel salute, vel requie animarum suarum unusquisque venerabili ecclesiæ contulerit, aut certè reliquerit, ab iis, quibus hæc maxime servari convenit, id est, Christianis, & Deum timentibus hominibus 3, & super omnia à Principibus, & primis regionum in aliud transferre, vel converti permittatur. Propterea, qui hæc non præviderit, & aliter quàm scriptum est, prædia ecclesiis tradita petierit, vel acceperit, aut possiderit, vel 4 injustè defenderit, aut retinuerit, nisi citò se correxerit, quo iratus Deus animas percussit, anathemate feriatur: sitque accipienti, & danti, & possidenti anathema, & instituta poena contubernium aspiduum. Nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo munit, quæ religiosis animabus ad substantiam pauperum derelicta, contra fas, sine aliqua pietatis consideratione dispergit.

1 ¶ Aut injustè] *In synodo legitur, aut injustè, id est, sine licentia Episcopi possidere.*

2 ¶ Admonitio] *In synodo additur, manifesta.*

3 ¶ Hominibus] *Quæ sequuntur usque ad vers. in aliud, addita sunt ex synodo.*

4 ¶ Vel injustè dederint, aut retinuerint] *Addita sunt & istæ scilicet omnia, quæ in usurpatione hujusmodi rerum accedere solent, exponuntur.*

C. XXII. ¶ *Excommunicentur, qui Principum auctoritate res invadunt ecclesiasticas.*

Item Nicolaus Papa Adoni Viennensi Archiepiscopo in epistola, cujus incipit, [Quæ sanitatis vestra.]

De rebus, quæ semel Deo contributa, atque dicata sunt, & postea sub occasione concessionis Principum à quibusdam invaduntur, atque diripiuntur, sancimus, ut prius consulatis Principem, ad rescandam tam præsumptivam factionem, & cognoscendum, utrum, illius sit concessio, an invaloris præsumptio. Quòd si Principis inordinata fuerit largitio, ipse sit Princeps pro emendatione redarguendus. Si autem invaloris declaratur præsumptio, usque ad emendationem, excommunicationis sit vindicta coercendus.

¶ *Ecce epistola hæc in libro sæpe citato bibliotheca Dominiana: in qua respondet Nicolaus ad nonnullas quaestiones ab Adone d sibi propositas.*

C. XXIII. ¶ *De rebus ecclesiasticis non est aliquid alienandum.*

Item Gelasius Iustinus Archiepiscopus, & Faustino e defensori.

4 **V**obis s enim, & sanæ vestrae consultam duximus, ut Pontificis vestri loco, vobiscum ab eodem

a Ivo part. 3. cap. 162. b 16. quaestio. 1. in canonicis. 5. valde. c Ivo p. 3. cap. 172. d al. Odono. e al. Faustino. f Deinde dicit p. 3. cap. 93.

aliquis subrogetur, qui eius nomine pariter universis sponat: quatenus omnia prædia ad vestrum revocentur studium, nec cuiquam clerico pro portione sua aliquod solum ecclesiæ putetis esse deputandum: ne per incuriam, & negligentiam minuat: sed omnis pensionis summam ex omnibus prædiis rusticis, urbanisque collectam, ad Antistitem deferatis. Ex qua tamen collectione habeatur ratio, quid ad causas, vel expensas accidentium necessitatum opus esse percipitur, ut de medio sequestretur, & quatuor portiones, vel de fidelium oblatione, vel de hac fiant modis omnibus pensione: ita, ut unam sibi tollat Antistes, aliam clericis pro suo iudicio, & electione disperiat, tertiam pauperibus sub omni conscientia faciat erogari: fabricis verò quartam, quæ competit ad ordinationem Pontificis, erogatione vestra decernimus esse pensandam. Si quid fortè sub annis remanebit expensa, electo idoneo ab utraque parte confite, tradatur entheosis: ut major emerferit fabrica, sit subsidio, quod ex diversis temporis diligentia potius custodiri: aut certè ematur possessio, quæ utilitates respiciat communes.

C. XXIV. ¶ *Divini muneris participatione privetur, qui ecclesiastica privilegia calcant.*

Idem Majorico, Sereno, & Joanni Episcopo.

Qui b & divinis, & humanis legibus in civili damnatione calcatis, & reverentia religionis abjecta, vel ecclesiastica privilegia calcare contendunt, vel ubilibet in pauperum prostrare dispendium, nec hujusmodi, saltem commoniti, convictique, nequitiam sopire consentiunt, atque illata sacris rebus detrimenta sarcire; merito divini muneris participatione sunt privandi, ut huius perceptione careant, quod sacrilegis asibus habere despectui. Cælestinus verò Presbyter farris & Cæpiscopi nostri Sereni, qui contra Pontificale iudicium, contraque Apostolicæ sedis mandata protumens, se prædiis communionem sacram ministrare præsumptis cum non potuerit ignorare sententiam propter sacrilegiam, ab officio protinus ecclesiastico pellatur: ut nullus ecclesiæ ministrorum contra pontificalia instituta venire contendat.

C. XXV. ¶ *De eodem.*

Idem eisdem Iustino I Archiepiscopo, & Faustino defensori.

Vlteranz e ecclesiæ actus, vel patrimonium, quod hæcenus comperimus desideratum, post damnationem Eucharisti, quo fuerat depravante dispersum, curæ vestrae decrevimus esse delegandum: ut diligentia (quæ vos pro utilitatibus ecclesiæ existimamus esse vigilantissimas) prædia cultura restitueris antiquæ, & revocetis, si qua sunt vendita, aut donata mancipia. Possessiones etiam, quas ab Eumancio, & Opilione Episcopis, cæteris quovis jure videritis teneri (quia contra constituta synodi ab Episcopis prædia alienari nullo potuerunt commento), nihilominus revocentur. Si emptoribus ad eam recursum qui præsumpsit aliquid de ecclesiæ rebus illicita venditione distrahere, ita ut pensiones annuas ad Pontificem deferatis, cui privilegia sua integra convenit omni ratione servari, ut ejus dispendiant portiones proveniant consuetæ: ita ut portiones quartam, quæ ad eos pertinet, sua Pontifex ordinatione distribuatur, prout cujusque locum mensuræ cognoscit. Pariter etiam ex fidelium oblatione faciendum est, ut clericis quartam erogat pro consideratione suæ electionis Antistes. Fabricarum etiam portio Episcopo sciente, & disponente, vestra erogatione pendatur: quatenus nihil penitus in detrimentum alicuius rei patiamini generari.

a al. omnium. b Ivo p. 3. c. 170. & p. 4. c. 181. c al. Volterranus. Ivo p. 3. c. 173. d ¶ Iust.

¶ Iustino, &c.] Antea tegebatur. Idem eisdem. Emendatum est, & postea istorum rutorum nomina ex Ivone: ad quos datum scriptum est superius penultimum caput, vobis enim. Nec veri haec, qua nunc afferuntur, pertinere posse ad Episcopos, quibus prius procedens caput scribatur, indicant non modo qua a Gratiano hic referuntur, sed etiam apertius verba, qua apud Ivonem post ultimum huius capitis sequuntur. Siquis vero in ecclesie vestrae damnatum aut in his, qua sunt præceptionis nostræ prohibita, Pontificem vestrum videritis admittere, &c.

C. XXVI. ¶ Redituum & oblationum, dua portiones clericis committantur.

Idem clero, & ordini, & plebi Brunasufi.

¶ Concesso a vobis, quem petistis, Antistite, fratre jam & Coepiscopo meo Iuliano, necessarium fuit (eodem ad ecclesiam suam mox remisso) ad vos nostra scripta pariter destinari: quibus agnosceretis eisdem fuisse præceptum, ne unquam ordinationes præsumat illicitas, & c. **¶** Reditus, & oblationes fidelium in quatuor partes dividat: quarum unam sibi ipse retineat; alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuat; fabricis tertiam: quartam pauperibus, & peregrinis habeat fideliter erogandam: qua rationem divino est redditurus examini.

¶ Epistola Gelasi, in qua est hoc caput, missa est cum aliis ex hisque. Eadem vero inter epistolam Gregorii II. impressa est terna, ut, & plebi Thuringie scripta. Talis quedam epistola, sed brevis, legitur in libro, qua inscribitur, Ordo Romanus, & formata Episcopo danda suscepitur.

C. XXVII. ¶ De oblationibus fidelium quas portiones sunt, & qua cuiusque proveniat.

Idem in epistola ad Episcopos per Lucaniam, & Britios, c. 29.

¶ Quatuor autem tam de redditu, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet ecclesie facultas admittere (hanc dudum rationabiliter est decretum) convenit fieri portiones: quarum sit una Pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda. De quibus licet sacerdotis intererit integram ministris ecclesie memoratum dependere quantitatem; sic clerus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expectandum. Ea vero, quæ ecclesiasticis adificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata, locorum doceat instauratio manifesta sanctorum: quia nefas est, si sacris aedibus destitutis, in lucrum suum præsul impendia his deputata convertat. Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quanquam divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur: tamen iuxta quod scriptum est, [Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in caelis est;] oportet etiam præsentem testificatione prædicari, & bonæ fide præconiis non taceri. Quapropter nec clericorum quisquam, &c.

C. XXVIII. ¶ De redditibus oblationum, & re-dituum ecclesie quatuor portiones Presbytero dispensanda credantur.

Idem Simplicius Papa Florentio, & Equitio, & Severo Episcopis, epist. 3.

¶ De rebus & redditibus ecclesie, vel oblatione fidelium quid deceat nescienti nihil licere permittat: sed sola Episcopo ex his una portio remittatur: duæ ecclesiasticis fabricis, & erogationi peregrinorum, & pauperum

a Anselm. lib. 6. cap. 43. b Et in concil. Parisiensis, l. 1. c. 15. Poly. l. 1. tit. 11. Anselm. l. 1. c. 68. Burch. l. 3. c. 137. Ivon. p. 3. c. 205. Pann. lib. 2. c. 2. c. Matth. 5. d 2. quæst. 7. quapropter. e Anselm. lib. 1. cap. 66.

profutura, à Bonagro a Presbytero sub periculo sui ordinis ministrantur: ultima inter se clericis pro singulorum meritis dividatur, & infra. **¶** Cui, id est, Gaudenzio, hoc specialiter præcipimus, ut tres portiones, quas triennio b dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat.

¶ Addita sunt in hoc capite aliquot verba ex originali, qua ad sententiam facere aliquid videbantur.

C. XXIX. ¶ De redditibus ecclesie, etiam noviter quaesitis, quarta pari clericis erogetur.

Idem Gregorius Maximiano Episcopo Syracusano c. lib. 3. epist. 11.

¶ Cognovimus de rebus & redditibus ecclesie noviter acquisitis canonicam dispositionem quartarum minimè provenire; sed Episcopos locorum distribuere tantummodo quartam antiquorum reddituum, nunc vero quaesita suis usibus retinere. Quam rem e pravam subito-troductamque consuetudinem fraternitas tua vivaciter emendare festinet: ut sive de præteritis redditibus, sive de his, quæ obvenient sibi, vel obvenientibus quarta secundum distributionem canonicam dispensentur. Incongruum namque est unam eandemque ecclesie substantiam duplici quodammodo jure censeretur, id est, usurpationis, & canonum.

C. XXX. ¶ De stipendio ecclesie quatuor debent fieri portiones.

Idem Augustino Episcopo Anglorum in respon. ad primam interrogationem.

¶ Mos est à Apostolica sedis ordinatis Episcopis præceptum tradere, ut de omni stipendio, quod accedit, quatuor fieri debeant portiones, una videlicet Episcopo, & familia ejus propter hospitalitatem, & susceptionem, alia clero, tertia vero pauperibus, quarta ecclesie reparandis.

C. XXXI. ¶ De eodem. PALEA. [Item ex concilio Toletano.]

¶ Sancimus omnibus Episcopis curam laicorum instare, ut si quos in fide Christi invenerint, nimio affectu diligant. Insuper confirmamus, ut si aliqua ab ipsis accipiant dona, statim in quatuor dividant partes: ita, ut prima pars secundum i Apostolorum præcepta, titulum, nec non cæmeteriorum restauracionibus diligenter attribuat, secunda clericis, tertia cunctis pauperibus, quarta vero advenis.

¶ Caput hoc (quod in omnibus vetustis exemplaribus, exceptis duobus, & sine Palea nomine habetur, & glossam habet) in nullo Toletano concilio aut impresso, aut in manuscripto inventum est. In collectione canonum incerti auctoris, qua asservatur in Vaticana bibliotheca, tribuitur Sylvestro: quarum in synodo Romana sub ipso habita, cap. 4. paulo aliter hæc partes assignentur, id est, ut in præcedentibus huic capitibus.

¶ Secundum Apostolorum præcepta] In ea collectione non sunt hæc verba. In vero vetusto Gratiani codice est, secundum Apostolorum præcepta.

C. XXXII. ¶ Omnes Presbyteri secundum iustitiam Episcopos re: ecclesia dispensare studeant.

Idem ex concilio Agathensi, c. 22.

¶ Statuimus: (quod omnes canones i jubent) ut civitates, sive diocessani Presbyteri, vel clerici, salvo jure ecclesie, rem ecclesie, sicut permiserunt Episcopi, teneant: vendere autem, aut donare penitus non præsumant. Quod si fecerint, vel fecerunt, & facta venditio non valebit, & de facultatibus, si quas habent

a al. ab Onagro. b al. per triennium. c Joannes Diac. l. 4. num. 34. d Anselm. l. 1. c. 70. e al. ob rem. f al. nunc obvenirent, vel obvenirent. g addita ex orig. h Anselm. l. 1. cap. 64. Pann. l. 2. c. 8. i Poly. lib. 3. tit. 12.

propriis, indemnem ecclesiam reddant, & communione priventur.

¶ **¶ Canones**] Restituta est hec vox ex originali. Antea legebatur, Episcopi. In Polycarpo. autem tantum est, quod omnes jubent.

C. XXXIII. ¶ De clericis, qui documenta ecclesie supprimunt, aut adversarius tradunt.

Item ex eodem concilio, cap. 26.

Si a quis de clericis documenta, quibus ecclesie possessio firmatur, aut supprimere, aut negare, aut adversarius fortasse tradere, damnabili & puniendi obstinatione presumpserit, quidquid, per absentiam documentorum, damni ecclesie illatum est; de propriis facultatibus reddat, & communione privetur. Hi etiam qui in damno ecclesie impie sollicitati, a traditoribus aliquid acceperint, superiori b sententia teneantur.

C. XXXIV. ¶ Episcopus heredem non habens, non alium, quam ecclesiam suam heredem instituat.

Item ex eodem, cap. 23.

Episcopus, qui filios, aut nepotes non habuerit, alium quam ecclesiam non relinquat heredem. Si quid de ecclesia non in ecclesie causa, aut necessitate presumpserit, quod distraxit aut donavit, irritum habeatur. Qui vero filios habet, de bonis, quae reliquit, ab heredibus ejus, indemnitatibus ecclesie consulatur.

¶ **¶ Non habuerit**] In originali impresso, & manuscripto, & in Polycarpo legitur, non habens alium, quam ecclesiam reliquit heredem; si quid, &c. & ad hanc lectionem proprius accessit verba Hispanensi concilio primo, c. 1. sed ab glossa non est mutatum.

C. XXXV. ¶ Qua in clero constituti sunt, de rebus ecclesie nihil alienare praestent.

Item ex eodem, cap. 49.

Diaconi d, vel Presbyteri in parochia constituti, de rebus ecclesie sibi creditis nihil audeant commutare, vendere, vel donare: quia res sacrae Deo esse noscuntur. Similiter sacerdotes nihil de rebus ecclesie sibi commissis (ut superius comprehensum est) alienare praesumant. Quod si fecerint, convicti in concilio, & ab honore depositi, de suo aliud tantum restituant, quantum visum fuerit praesumpserit. ¶ **¶ Liberos** tamen, quos sacerdotes, vel Diaconos de ecclesia sibi commissa facere voluerint, actus ecclesie prosequi jubemus. Quod si facere contempserint, placuit eos ad proprium reverti servitium.

¶ **¶ Praesumpserit**] Si hic interponas e. si quis qualibet, infra, eadem habebit integram canonem 49. ipsius concilii Augustanensis.

C. XXXVI. ¶ De possessione ecclesiasticae juris quidquid a Presbytero distrabitur, inane habeatur, & vacuum.

Item ex eodem e, c. 53.

Quidquid a parochiarum Presbyter de ecclesiasticae juris possessione distraxerit, inane habeatur & vacuum vindicatione i comparantis, & actione vendentis.

¶ **¶ Vindicatione**] Sic etiam in recentioribus conciliorum editionibus. In aliis, & duobus etiam Vaticanis codicibus legitur, venditore comparantis, apud Romanos, venditione comparantis. In Epauensis, ubi hoc videtur repeti, in venditorem comparantis actione vertenda.

a Infra, ead. si quis clericus. Burchard. lib. 3. cap. 13. lvo par. 3. cap. 156. b aliter pars. & in Hispanen. 1. cap. 1. c Polyc. lib. 3. tit. 22. d lvo par. 3. cap. 161. e Et in Epauensis. c. sept. f lvo p. 3. c. 182.

C. XXXVII. ¶ Alienationes factae ab intrusis, & ordinationes sine consensu clericorum, irrita sunt.

Item Urbanus Papa.

Alienationes omnium per intrusionem, seu canonicam electionem sub Episcopi nomine, aut Abbatis, qui secundum ecclesie suae usum consecrandus est, alienationes dico quocumque modo factas, nec non & ordinationes personarum ab eisdem sine communi consensu clericorum ecclesie, siue per simoniam, itidem factas, irritas iudicamus. ¶ **¶ Illud** etiam per omnia interdiximus, ut nullus clericus praebendam suam, seu beneficium aliquod ecclesiarum aliquo modo alienare praesumat. Quod si praesumptum olim fuit, vel aliquando fuerit, irritum erit, & ultionem canonicam subiacebit.

¶ **¶ Post** collectionem Anselmi in codice perantiquo, habetur fragmentum cujusdam concilii Urbani secundis, in cuius initio haec leguntur. Alienationes, quae specialiter per Ottonem, Guidonem, Hieremiam, seu forte Philippum ubilibet de possessionibus Ravennatis exarchatus factae sunt, damnamus. Generaliter autem omnium per intrusionem, seu canonicam electionem sub Episcopi nomine, vel Abbatis... ecclesie suae consecrandus est, alienationes quocumque modo factas, & cetera usque ad finem huius capituli sine ulla varietate.

C. XXXVIII. ¶ Episcopus defuncto, vel alio in supremis agente de rebus ecclesie nihil est usurpandum.

Item ex concilio Ilerdensi a, c. 16.

Hec huius placiti constitutione inter nos censura placuit custodiri, ut defuncto Antistite, vel etiam adhuc in supremis agente, nullus clericorum cuiuslibet ordinis, officii, gradusve fir quidquam de domo praesumat, vel quod de utilitate instrumenti domus esse cognoscitur, id est, mobilis, & immobilis rei ecclesiasticae conetur invadere; nihil furto 1, nihil dolo supprimere, auferens, atque abscondens. Sed is, cui domus commissa est, sub iunctis 2 sibi uno, vel duobus fidelissimis clericis, omnia usque ad tempus Pontificis substitutionem debeat conservare, & his, qui in domo inveniuntur, clericis consuetam alimoniam administrare. Substitutus autem Antistes susceptus 3 sedis commoda ordinabit, vel Deus imperabit: ut eis uti cum his debeat, quos cognoverit disciplina, & charitati praedecessoris sui fideliter paruisse. Quod si quisquam post haec inusurper ordinis (ut superius dictum est) clericus quacumque occasione, de omni facultate quidpiam probatus fuerit abstulisse, vel fortitan dolo aliquo suppressisse, reus factus legi prolixiori anathemate condemnatur, ut vox quoque peregrina ei communio concedatur: quia durum est, ut hi, quos constat in servitio Domini cum primae sedis Antistite defuisse, ab his, qui suarum rerum incubatores, vel utilitatibus servientes, atque vacantes fuisse noscuntur, despecti aliquatenus crucientur.

- 1 ¶ **¶ Nihil furto**] In codice Lucensi regio sequitur, nihil vi.
- 2 ¶ **¶ Subjectis sibi**] In conciliarum editionibus sequitur, cum consilio: & in codice regio additur, clerici: fuisse autem legendum, cum consilio clerici.
- 3 ¶ **¶ Susceptus sedis**] In eodem regio codice est, suscepta ea, prout decessor suus ordinavit, vel ut Deus imperavit.

C. XXXIX. ¶ Episcopi, qui nihil ecclesie conserunt, famulus eius libertate non donent.

Item ex concilio Toletano.

Et c. si illi, qui nulla ex rebus suis pauperibus Christi distribuunt, aeterni iudicis voce in futuro con-

a Concor. concilium Valent. cap. 2. b aliter incubatores atque vagantes fuisse. c Burchardus lib. 3. cap. 182. lvo par. 3. cap. 249.

demerantur, quanto magis ii, qui auferunt pauperibus quod non dederunt? Quapropter Episcopi, qui nihil ex suo proprio ecclesie Christi compensaverunt, hanc divinam sententiam metuant, & liberos a ex familia ecclesie ad condemnationem suam facere non præsumant. Impium enim est, ut qui res suas ecclesie Christi non contulerit, damnum inferat, & jus ecclesie alienare contendat. Tales ergo liberos b successor Episcoporum absque ulla oppositione ad jus ecclesie revocabit: quia eos non aequitas, sed improbitas absolvit.

C. XL. *De clericis, qui documenta ecclesie supprimunt, aut negant, aut alius damnabiliter tradunt.*
Item ex concilio Aurelianensi.

Si quis de clericis documenta, quibus ecclesie possessio firma tenetur, aut supplicare, aut negare, aut auertere, aut fortasse tradere, damnabili, & punitenda oblatione præsumpserit, quidquid pro absentia documentorum dicitur ecclesie illatum est, de propriis facultatibus reddat.

¶ Hoc idem citatur supra, ead. si quis de clericis, ex concilio Agathensi, in quo habetur: Non est autem mutatus ritus: quo petiti in aliquo etiam Aurelianensi, quod non extet, esse repetitum.

C. XLII. *¶ Ministris ecclesie de rebus ejusdem ecclesie Episcopi permittuntur alienare licet.*

Item ex concilio Aurelianensi III. cap. 23.

Abbatibus d. Presbyteris, ex terisq; ministris de rebus ecclesie, vel sacro ministerio alienare, vel obligare absque permisso, & subscriptione Episcopi sui nihil licet. Quod qui præsumpserit, degradetur communione concessa: & quod temere præsumptum, aut alienatum ex ordinatione Episcopi revocetur.

C. XLIII. *¶ Res ecclesie, quæ absente Episcopo distrahuntur, ad jus ecclesiasticum revertuntur.*

Item ex synodo Ancyrana, cap. 15.

Si quis de rebus ecclesie, cum Episcopus non est, Presbyteri venderint; placuit rescisso contractu ad jus ecclesiasticum revocari. In iudicio autem erit Episcopi constitutum, si pretium debeatur recipi; nec ne: propterea quod sæpe contingit distrahatarum rerum redditus ampliorum summam pro accepto pretio reddi.

¶ Reddi j. Sic in quibusdam exemplaribus præca verbum: In alia vero est, reddidisse. Græcè legitur, ἄλλο τὸ πάλαι πωληθέν τὸν πρῶτον πωλῆσαι ἐν δόξῃ τοῦ πωληθέντος ἀλλο πάλαι πωλῆσαι. id est, propterea quod sæpe rerum venditarum redditus malus pretium his ipsis reddidit. Sed et glossa non est firmata.

C. XLIII. *¶ Post mortem Episcopi res ad eum pertinentes clerici non rapiant.*

Item ex concilio Chalcedonensi h. cap. 22.

Non liceat clericis post mortem Episcopi sui rapere res pertinentes ad eum: sicut jam præcedentibus regulis constitutum habetur. Si vero fecerint, periclitari se noverint in proprio gradu.

C. XLIV. *¶ Rescindantur precaria, & commutationes ab in vasioribus factæ.*

Item ex concilio Mediomatricis.

Precaria h. & commutationes tempore viduarum ecclesiarum factæ ab his, qui loca Episcoporum occupaverunt rescindantur, & cum auctoritate ecclesiastica, vel civili, si faciendæ sunt, fiant.

¶ al. liberos ex familia. b. al. liberos. c. Ivo p. 3. cap. 116. d. Ivo p. 3. cap. 275. Polyb. l. 3. tit. 21. e. Anst. l. 6. cap. 182. f. Anst. l. 6. cap. 182. g. al. si constitutum pretium. h. Et in Anst. l. 6. c. 182. i. Mellensi, c. 21. k. Burch. l. 3. cap. 1. p. 27. ex Belluacensi.

¶ Quod hic ex concilio Mediomatricis citatur, in concilio Mediensis refertur ex concilio Belluacensi, ex quo etiam citant Burchardus & Ivo. Sed quia in concilio Gallico & Germanico sæpe eadem repetuntur, non est mutata inscriptio. In adjectis capitularibus quæ ex Gallia sunt habita, inter cetera leguntur quedam capitula excerpta à Domino Rege Carolo & Principibus suis ex his capitulis, quæ anno DCCCXLVI. ediderunt Episcopi in synodo, &c. Quorum capitulorum unum est hoc, ut precaria & commutationes tempore viduarum ecclesiarum factæ ab his, qui loca Episcoporum occupaverunt, rescindantur, & cum auctoritate ecclesiastica, vel civili denot; si faciendæ, fiant.

C. XLV. *¶ Pro labore inventarum nihil accipiant aconomi de rebus ecclesie.*
Unde Gregorius a Maximiano Syracusano Episcopo, lib. 3. epist. 11.

Charitatem tuam commonere curavimus, ut si quis Episcoporum de hac luce migraverit, vel (quod absit) pro suis fuerit remotionis excessibus, convenientibus aconomis, cunctisque clericis b prioribus atque in sui presentia inventarium ecclesie rerum facientibus, omnia, quæ reperta fuerint, subtiliter describantur: nec (sicut antea fieri dicebatur) species quædam, aut aliud quodlibet de rebus ecclesie, quasi pro faciendi inventarii labore tollatur. *¶ infra.* ¶ Visitatores ecclesiarum clericisque eorum, qui cum ipsis per non suæ civitatis parochias fatigantur, aliquod laboris sui capiant te disponente subsidium. Iustum namque est; ut illi condequantur stipendium, qui d. pro tempore suum commoderet repetuntur obsequium.

¶ ¶ Oeconomis.] Sic etiam in omnibus vetustis: sed in originali tam impresso, quam manuscripto legitur, hierarchicis. Ioannes Diaconus habet, hieraticis.

C. XLVI. *¶ Excommunicentur laici, qui morientium clericorum auctens bona diripere.*

Item ex concilio Urbani Papæ Avernia celebrato.

De laicis quæstio facta est, qui morientibus Episcopis, sive aliis clericis res defunctorum invasas, ecclesie, pauperibusque subripiunt. Contra quos commune totius concilii anathema prolatum est, ipso Papa huiusmodi sententiam promulgante: Si quis post interdictum presentis cognitionem Episcoporum, seu Presbyterorum, aut aliorum clericorum res invaserit, usque ad satisfactionem excommunicetur. ¶ Episcoporum vero deficientium res per Archiepiscopos, seu Archiepiscoporum manus, aut secundum mortuorum iudicium pro ipsorum salute in elemosinas dispendentur, aut successoribus, qui futurus est, referentur. Id ipsum de Presbyterorum, seu clericorum aliorum rebus per Episcopum, vel supra dictas personas, aut eorum deficientes commiserint, fiat. Si quis autem adversus ista præsumpserit, anathema sit.

¶ In titulo capitulorum concilii Claremontensis (quod Avernia celebratum est) titulo penultimo, hæc leguntur ad caput hoc spectantia: Ne aliquis clericus res Episcoporum, vel clericorum, vel in vita, vel post mortem eorum diripiat, vel in usus proprios conferat. Quod si quis fecerit, anathema sit: & dictum est ab omnibus, fiat.

C. XLVII. *¶ De eodem.*
Item Innocentius Papa II. in concilio Lateranensi, cap. 4.

Illud e quod in sacro Chalcedonensi concilio constitutum est, irrefragabiliter conservari præcipimus: ut videlicet decedentium bona Episcoporum a nullo omnino hominum diripiantur: sed ad opes ecclesie, & successoris sui in libera œconomi, & clericorum permaneant.

¶ a Ioannes Diacon. l. 3. c. 23. b al. clerici. c al. illius. d al. quod. e Supra ead. non liceat. Patm. l. 6. c. 142.

potestate. Cesset igitur de cetero illa detestabilis, & in-
 va rapacitas. Si quis autem amodo hoc attentare præ-
 sumperit, excommunicationi subiaceat. Qui verò in-
 iurium Presbyterorum, vel clericorum bona rapuerit,
 simili sententiæ subiaceat.

¶ **¶ Morientium**] In vulgata sequitur, Episcoporum :
 qua vox & à vetustis, & ab ipso concilio manu scripto abest, & frustra
 repetitur. Sunt autem ex originali addita paulo superius ali-
 quot verba.

¶ Hoc non solum de laicis, verum etiam de metropolitanis, &
 quibuslibet aliis clericis intelligendum est : sicut in texta syno-
 do, cap. 33. legitur.

C. XLVIII. ¶ Res Episcopi morientis metropo-
 litano non licet invadere.

Non liceat alicui metropolitano, mortuo Episcopo,
 qui sub eo est, aut res ejus, aut ecclesie sue auferre :
 sed sint sub custodia cleri ecclesie defuncti Episcopi, usq;
 dum alius ordinetur Episcopus. Si verò clerici in eccle-
 sia non fuerint, tunc metropolitano illibata omnia Epi-
 scopo, qui ibi ordinabitur, reddat.

Sicut autem res ecclesie nulli usurpare licet, ita ecclesie aliena in-
 vadere non permittitur.

C. XLIX. ¶ Aliena ecclesiarum licet
 invadere.

Unde Gregorius, libr. 2. epistol. 43. ad Bonifaci-
 um Episcopum.

Sicut ecclesie propria res amittere non debet, ita eam
 rapacitatis ardore invadere alienas non oportet.

Hu omnibus auctoritatibus perspicue monstratur, quod nulli sa-
 cerdotum res ecclesiasticas alicui tradere licet : & ille, qui de manu
 sacerdotum facultates ecclesie accepit, nullo jure eas vindicare po-
 terit : sed potius cogatur restituere quod illicitè accepit. Sed notan-
 dum est, quod quibusdam causis exigentibus, res ecclesie distrahi
 possunt. Causa enim necessitatis cum consilio clericorum, vel ut me-
 liora prospiciant, res ecclesie à sacerdotibus distrahi possunt.

C. L. ¶ Nisi causa necessitatis, nec Episcopo rem
 ecclesie sua usurpare licet.

Unde in Africano concilio a-
 legitur.

Non habenti necessitatem, nec Episcopo licet ma-
 tricis ecclesie rem sui rituli usurpare.

¶ Gratianus citat hoc ex concilio Africano, & sequens ex Car-
 thaginensi. Sed in unico Carthaginensi inserto in codice Canonum, hoc
 quidem est pars posterior, sequens verò prior capituli ejusdem, quod est
 ultimum, id est, xxxiii. & Burchardus, & Ivo integrum caput re-
 ferunt ex Carthaginensi.

¶ **¶ Ecclesie**] In codice Canonum, & apud Burchardum se-
 quitur, nec Presbyterorum : apud Ivonem verò legitur, nec Epi-
 scopo liceat rem matris ecclesie ignorante concilio, vel
 Presbyteris, suis ritulis usurpare. Post sequenti autem caput
 apponitur integer Canon Græcè, nova cum versione.

C. LI. ¶ Nec Presbyteri ignorantibus Episcopis,
 nec Episcopi ignorante concilio rem ec-
 clesie vendant.

Item ex concilio Carthaginensi unico,
 c. ultimo.

Placuit, ut c. Presbyteri non vendant rem ecclesie,
 ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis, quo-
 modo nec Episcopis liceat vendere prædia ecclesie in-
 consulto concilio, vel cuncto i. presbyterio sine ulla
 necessitate.

¶ **¶ Vel cuncto**] In canone unico Carthaginensi legitur, vel
 Presbyteris suis. Non habente ergo necessitatem, &c.
 ut proximo superiori capite, quemadmodum apud Burchardum
 etiam, & Ivonem : licet ipsi legant, habenti : Græcè autem ita
 totus Canon habet.

O μὴ οὖν πρὸς ὅτι τὸς ἀνεσθούτους παρὰ ἡνῶμεν

a. Et in Moguntino sub Rabano, cap. 3. b. Burch. l. 2. c. 178. Ivo
 p. 239. c. Burch. ibid. Ivo ibid.

τὸν ἰδιὸν αὐτῶν ἐπισκόπων πρὸς ἡμᾶς μὴ πωρεῖσθαι τὰ
 ἐκκλησιαστικὰ, ἐν ἡ καθεύδοντες. οἱ ἀπόστολοι καὶ τῆς ἐπισκοπῆς
 οὐκ ἔστι πωρεῖσθαι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἀποστολῆς τῆς
 συνόδου ; ἢ τῶν ἰδιῶν ἀνεσθούτων. μὴ οὖν οὖν τῶν αὐ-
 τῶν, μὴ δὲ ἐπισκόπων ἕξιναι καὶ πωρεῖσθαι πρὸς ἡμᾶς
 ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς οὐκ ἐκκλησιαστικῆς.

Similiter placuit, ut Presbyteri præter suorum Episco-
 porum sententiam non vendant rem ecclesie, in qua cen-
 secrantur : quemadmodum neque Episcopis licet præter
 ecclesie vendere in scientia synodo, vel propriis Presbyte-
 ris. Ergo nisi addit necessitas, neque Episcopo liceat ab ali-
 re aliqua ex titulo ecclesiastica matricis.

C. LII. ¶ Nisi ut meliora prospiciat, rem
 ecclesie non licet distrahere Episcopo.

Item ex epistola Leonis Papæ, universis Episcopis
 per Siciliam constitutis.

Sine exceptione decernimus, ne quis Episcopus de
 rebus ecclesie sua quidquam donare, vel commu-
 rare, vel vendere audeat ; nisi forte aliquid horum faciat
 ut meliora prospiciat, & cum totius cleri tractatu atque
 consensu id eligat, quod non sit dubium profuturum ec-
 clesie, & infra. ¶ Episcopus rebus ecclesie tanquam
 commendatis, non tanquam propriis utatur. Item
 enim Episcoporum venditio, & commutatio rei eccle-
 siasticæ erit absque convenientia i, & subscriptione
 clericorum.

¶ **¶ Conventia**] Antea legebatur, absque omnium con-
 venientia. Inducta vero est dictio, omnium ; quia neque in
 vetustis exemplaribus, neque in Decretalibus, cap. 1. de his, qui
 sunt à prel. neque apud ceteros collectores habetur. Apud Ivo-
 nem, qui citat concilium Carthaginens. IV. & in Panormia, ubi
 Leonem ex concilio apud Valentiam, loco istius vocis, convenientia,
 est, collaudatione.

Item, solum urbium, vel castrorum, quæ ecclesie plus incom-
 modi, quam utilitatis afferunt, licet rectoribus ecclesiarum (sicut in
 superiori capitulo Symmachii, [Non liceat Papæ, &c.] continetur)
 vendere, vel commutare.

C. LIII. ¶ De eodem.
 legitur.

Item, sicut in Agathensi concilio b, c. 45.
 legitur.

Terrulas, & aut vineolas exiguas, & ecclesie mi-
 nus utiles, aut longè positas & parvas, Episcopus
 sine consilio fratrum (si necessitas fuerit) distrahere
 habeat potestatem.

¶ Capitulum hoc in aliquo vetustis codicibus est corruptum
 superiori.

Servus quoque fugitivus, qui revocati reineri non possunt : simi-
 ter Episcopus distrahere licet.

C. LIV. ¶ Alienentur fugitivi, qui reineri non
 possunt.

Unde in eodem concilio, cap. 46. legitur.

Fugitivi à domos suas, aut familias deferentes, qui
 etiam si revocati fuerint, non possunt teneri, simili ra-
 tione ab Episcopo, si voluerit, si sit illi illi mercurii,
 distrahantur.

C. LV. PALEA.
 [Item ex concilio apud Tassiacum e, c. 2.]

Injustum f. videtur, & impium, ut mancipia, quæ filo-
 les viri, seu formina pro redemptione & animæ sua
 Deo, & sanctis ejus consecraverint, cujuscunque man-
 ris pretio, vel commutationis commercio iterum in se-
 culari servitute redigantur : cum canonica auctori-
 tas servos fugitivos tantummodo distrahi permittat. E-
 idè omnes rectores ecclesiarum summo perè caveant,
 ne unius elemosyna, alterius peccatum fiat : & est ab-

a. Ansel. lib. 5. c. 69. & l. 6. c. 189. b. In concil. Carthag. 4. c. 45.
 Ibid. c. 32. & ext. de his, qui sunt à prel. c. 1. c. Ivo p. 239. cap. 1.
 Pam. l. 2. c. 86. sup. ead. d. Ivo p. 2. c. 160. e. al. Carthaginens.
 f. Ext. de verum person. c. injustum, Burch. l. 3. c. 174. g. al.
 medeo, Ivo p. 2. c. 231.

fudum, ut ecclesiastica dignitate servus decedens, humilio obnoxius sit servituti.

¶ A Burchardo, & Ivone citatur ex concilio apud Carisfacium, in Decretibus veris tit. de verum permittit. ex concilio apud Syllanum. Et habetur hæc palca in plerisque vetustis Gratiani exemplaribus.

¶ pars. Item si rectores ecclesie de rebus propriis tantundem ecclesie restituere voluerint, ecclesiasticas facultates libere dare possunt, & consuetudines, quibus data fuerint, perpetua firmitate.

C. LVI. ¶ Alienatio de rebus ecclesie, quomodo rata esse poterit.

Unde in Agathensi concilio, c. 49. legitur.

Si quis qualiter b conditione de rebus ecclesie aliquid alienare præsumpserit, si de suo proprio tantum ecclesie contulerit, quantum visus est abutilisse, tum deum illud licebit.

¶ pars. Item si servos ecclesie libertate Episcopus donaverit, ea, qua in manumissione data illi fuerint, perpetua firmitate retineant: si non quantitatem canonibus præfixam data non excesserint.

C. LVII. ¶ De eodem.

Unde in eodem concilio, c. 7. legitur.

Si quis de servis ecclesie benemeritis, sibi i Episcopus libertate donaverit, collatam libertatem a successoribus placuit custodiri, cum hoc quod eis manumissor in libertatem contulerit. Quod tamen jubemus viginti solidorum numerum d. & modum in territorialibus, & vinola, vel hospitio tenere. Quod amplius datum fuerit, post manumissionis mortem ecclesie revocetur.

¶ ¶ Sibi] Sic etiam legitur in editionibus conciliorum, & in veteribus Vaticanis. Sed apud Ivonem, & in uno vetusto Gratiani exemplari abest dictio, sibi.

¶ Sed notandum est, quod servi ecclesiarum manumitti, non possunt, nisi forte manumissor duos ejusdem nominis, & ejusdem peculii ecclesie conferre voluerit.

C. LVIII. ¶ De Episcopo, qui non retento patronio, servos ecclesie manumittit.

Unde in concilio Toletano IV. cap. 67. legitur.

Episcopus e, qui mancipium juris ecclesie, non retento ecclesiastico patronio, manumitti desiderat, quo metui ejusdem, & peculii coram concilio ecclesie, cui præminet, per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata, & iusta, inveniantur diffinitio commutantis. Tunc etiam liberam manumissionem sine patronio ecclesie concedere poterit: quia eum, quem libertati tradere disponit, jam juri proprio acquirit. Hujusmodi * autem libertas, adversus ecclesiam, cuius juri extitit, accusandi, vel restituendi denegetur licentia. Quod si præsumpserit, placet, ut stante commutatione in servitutem propria ecclesie revocetur, cui nocere conatur.

Libertus enim (nisi venia impetrata) patronum in jus vocare non permittitur. Unde in lib. 2. Digestorum, tit. de in jus vocandi. l. 1. §. Si sine venia editi impetrata libertus patronum in jus vocaverit, ex querela patroni, vel si supra dictam panam, id est, quinquaginta aureos, dat: vel a præfecto urbis g. quasi inoffensius colligatur, si inopia dignoscitur laborare. ¶ Si vero a collegio manumissus fuerit, non singulis, sed universitati reverentiam debet. Unde in eodem libro, tit. eod. l. sed si hac. ¶ Qui h manumittitur a corpore aliquo, vel collegio, vel civitate, singulos in jus vocari. Nam non est illorum libertus, sed republica ho-

a In part. 3. cap. 10. b al. pro qualibet. c In part. 16. cap. 10. d al. numeri modum. e Polyg. lib. 3. tit. 13. Burch. lib. 3. cap. 174. In part. 3. c. 237. ¶ In p. 16. c. 65. f al. vel quinquaginta aureorum panam dat. g al. ubi. h leg. 10. §. qui manumittitur.

norem habere debet. ¶ Et si adversus rempublicam vel universitatem velit experiri, veniam editi petere debet, quamvis alterum eorum constitutionem in jus sit vocaturus. ¶ Si vero ingenium principis facit, patrono reverentiam non debet. ¶ In a criminali vero causa, si libertus patronum in jus vocaverit, caput ejus & fortunas periturus, ante litem exordium capere punitus est. Crimen vero læsæ majestatis excipitur, vel si patronum illicito servi concubitu uti deprehenderit, quo casu, etiam servo cum munere libertati Dominam accusare permittitur: sicut Cod. lib. 9. tit. de mulieribus, qua se propriis servis junxerunt. l. unica Imperator Constantinus constituisse legitur. ¶ Si qua cum servo occulte rem habere detegatur, capitali sententia subijgetur, tradendo ignibus verberone. Sicq; omnibus facultas crimen publicum arguendi: sit officio copia nunciandi: sit etiam servo licentia deferendi: cui probato crimine libertas dabitur. ¶ In patrono etiam restituari non possunt, nisi in quibusdam casibus, in quibus etiam servi in Dominos torqueri jubentur.

C. LIX. ¶ De eodem.

Unde in libro eo. Codicis, tit. de questionibus. l. b prima. Imp. Antoninus & Verus. A. A.

Questionem de servis contra Dominos haberi non oportet, exceptis adultærii criminibus, item fraudati census accusationibus, & crimine majestatis, quod ad salutem Principis pertinet. ¶ In cæteris autem, quantum ea, qua servus contra Dominum dixit, iudicatur sententiam formare non debeant; tamen, si aliis quoq; probationibus fides veritatis investigetur, præscriptionis invidia evanescit. ¶ In pecuniariis vero causis ex inopia i probationum servos contra Dominum posse interrogari manifestum est.

¶ In aliquo vetusto codice caput hoc conjunctum est superiori.

¶ ¶ Ex inopia] In antiquis codicibus Gratiani legitur, nec inopia, & sic videtur etiam legisse auctor glossæ. In antiquiora etiam editioe codicis Iustiniani, tit. de questionibus, l. questione eodem modo habet, eademq; lectionem secutus est auctor italicum glossarum, & in Basil. tit. 20. de question. eodem est lectio. Sed quia in codice ab Haloandro edito legitur, ex inopia, & in l. Drus. ff. de questionibus, videtur statutum, ex inopia probationum etiam in causis pecuniariis posse torqueri servos, nihil est mutatum.

C. LX. ¶ De eodem.

Item ibidem, l. secunda.

Insoluitum est, & grave exemplo, audiri servos adversus tutores, vel matrem Dominorum suorum, nisi tutelæ agatur. Si vero libertus sua auctoritate a patronio ecclesie recesserit, si admonitus redire contempserit, in servitutem revocabitur.

C. LXI. ¶ De libertis ecclesie, qui ab ejus patronio discedunt.

Unde in concilio Toletano IV. cap. 70. legitur.

Liberti e ecclesie, qui ab ejus patronio discedentes quibuslibet personis adhaferunt, si admoniti redire contempserint, manumissio eorum irrita sit: quia per inobedientiam a contemptum ingrati actione tenentur.

C. LXII. ¶ Revocentur in servitutem ecclesiarum liberti, qui contra ejus libertatem superbiunt.

Item ex concilio Hispal. II. c. 8.

Octava discussio agitata est de quodam Helisæo ex familia Agabrensis ecclesie; qui ab Episcopo suo traditus libertati, de libertate confestim ad contumaciam

a Ex l. si quis ex familiaribus C. qui accus. non pos. tit. 12. tit. 1. l. 1. c Burchard. lib. 3. cap. 124. In part. 3. cap. 344. d al. obedientiam.

morbum transfilivit; sicque per superbiam non solum ejusdem Episcopi veneficis a artibus salutem ladeere voluit, sed etiam patronam ecclesiam libertatis immemor predecevit. Adversus quem ingrati actio, canonum & legum auctoritate, iuste dirigitur: scilicet, ut immerite libertatis damno mulctatus, ad servitutis nexum revocatur. Talium enim status, qui contra Episcopum suum, vel patronam ecclesiam nituntur, decidi potius, quam conservari convenit: ut quorum libertas perniciose est, sit salutifera servitus: & qui superbiere poterunt adepta libertate, prodiit, discant obedire subjecti.

¶ **Adepta libertate**] Magna hoc loco est varietas in vetustis Gratiani codicibus. Nam partim concordant cum hac vulgata, partim habent, adempta libertate prodiit, partim, adepta libertate prodiit, ut concilium ipsius impressum, & manuscriptum, etiam in codice Lucensi regio. Apud Iuvonem vero legitur, adepta libertate elau, perditam discant obedire subjecti.

C. LXIII. ¶ **Apotrocinio non discedant ecclesia libertati ad sacros ordines, promoti.**

Item ex concilio Toletano III. cap. 8.

DE libertatis ante hoc precepit sancta synodus, ut si qui Presbyteri, vel Diaconi i ab Episcopis facti sunt secundum modum, quo canones antiqui dant licentiam, sint liberi: & tamen a patrocino ecclesie tam ipsi, quam ab eis progeniti non recedant. ¶ Ab aliis quoque libertati traditi, & ecclesiis commendati, patrocino Episcopi e colligantur, & ne cuiquam donentur, a Principe hoc Episcopus postulet.

¶ **Presbyteri, vel Diaconi**] In concilio Colonia quatuor tomis impressus, & in codice Lucensi regio legitur. De libertatis autem id Dei precipiunt sacerdotes, ut si qui ab Episcopis, & c. nulla Presbyterorum, aut Diaconorum mentione facta.

¶ **Ne vero longinquitate temporis obscuratur conditio originis**: tempore suo manumissioni scribantur liberi professionem, qua se proficiantur de familia esse ecclesie, & ab eius obsequio se nunquam recessuros.

C. LXIV. ¶ **Professionem sua conditionis libertatis ecclesie faciant.**

Unde in concilio Toletano, VI. cap. 9. legitur.

Longinquitate d sape fit temporis, ut non pateat conditio originis. Unde iam decretum est in anteriori i universalis concilii canone, ut professionem suam liberti ecclesie debeant facere: qua profiteantur se & de familia ecclesie esse e, & eius obsequium nunquam relicturos. Unde his quoque nos adicimus, ut quoties cursum vite sacerdos impleverit, & de hac vita migraverit, mox cum successor ejus advenerit, omnes liberti ecclesie, vel ab eis progeniti chartulas suas in conspectu omnium debeant ipsi substituto Pontifici publicare, & professiones suas in conspectu ecclesie renovare: quatenus status sui vigore & illi obtineant, & obedientia eorum ecclesia non careat. Si autem aut scripturas libertatis suae intra annum ordinationis novi Pontificis manifestare contempserint, aut professiones renovare noluerint, vacua & inanes chartulae ipsae remaneant, & illi origini suae redditi, sint perpetuo servi.

¶ **In anteriori**] Significatur Canon 69. concilii Toletani quarti, qui proximo cap. refertur. Nam quatuor illud Toletanum, quod fuit plenissimum, in sequentibus Toletanis vocari solet universale concilium, ut in 1. cap. 2. & 7. & in 6. concilio c. 1. 3. 7. & 18. Et in principio ipsius quarti concilii Episcopi ajunt, quoniam generale concilium agimus.

a al. malefici. b Ivo p. 16. c. 66. c al. Episcopali regantur. d Iuxta ead. proximo. e al. manumisso.

C. LXV. ¶ **Nec liberi, nec eorum posteri a patrocino discedant ecclesia.**

Item ex concilio Toletano IV. cap. 69.

Liberti a ecclesie (quia nunquam moritur eorum patrona) a patrocino ejusdem nunquam discedant, nec posteritas quidem eorum, sicut priores canones decreverunt. Ac ne forte libertas b eorum in futura prole non pateat, ipsaq; posteritas naturali ingenuitate obtinens, sese ab ecclesie patrocino c non subtrahat, necesse est, ut tam hi liberti, quam ab eis geniti d professionem Episcopo suo faciant: per quam ex familia ecclesie libertos effectos se esse fateantur, ejusque patrocini non relinquunt: sed juxta virtutem suam obsequium ei, ut obedientiam prebeant.

¶ **Pro remuneratione etiam impens obsequii rei ecclesiastica utiliter possunt donari.**

C. LXVI. ¶ **Qua de rebus ecclesie in remunerationem obsequii prestantur, rata permaneant.**

Unde in Toletano concilio IV. cap. 36. legitur.

Quicunque Episcopi suffragio, cuiuslibet aliquide ecclesiastica utilitatis providerint, & pro eo quodcumque commodum in remunerationem promiserint, promissi solutionem eos exolvere oportebit: ita ut id ad concilium provinciale deferatur e, ut eorum conventicia confirmetur, quia (sicut Paulus ait) f dignus est et petarius mercede sua.

C. LXVII. ¶ **Servi ecclesiarum in eorum domum transferri possunt, qui ecclesiasticis utilitatibus deservierunt.**

Item Gregorius lib. 2. in dist. 11. epist. 18. Theodoro consiliario.

Ecclésiasticis & utilitatibus defudantes, ecclesiastica dignum est in veneratione gaudere, ut qui se levitariis obsequiorum necessitatibus sponte subiciunt, dignè nostris provisionibus consoletur. Quia igitur i Theodorum, virum eloquentissimum, consilium nostrum, mancipiorum cognovimus ministerio detinuit, idè puerum nomine Acosimum natione Siculum, juri, dominioque tuo dari, tradique precipimus: quem quoniam traditum ex nostra voluntate jam possides, hujus necesse fuit scripti b, pro futuri temporis testimonio, ac robore legitatis, auctoritate fulciri: quatenus, Domino protegente, securè cum semper, & sine ullius retractationis suspitione, quippe ut Dominus, ratas possidere 2.

1. ¶ **Te**] Adhuc est vox ista, & cetera sunt emendata ex originali, ut intelligatur eundem esse cui scribitur, & cui si dicitur.

2. ¶ **Possidere**] Apud h. Gregorium haec sequuntur. Neque enim quencquam fore credimus, qui tam parvam largitatem pro tua ibi devotione concessam desideret, ut tunc ter ullo modo revocare: cum uno eodemq; tempore & verendum sit docere ceteros in sua quandoque relicturiorum proferre largitate sententiam.

¶ **Miserationis quoque intuitu servi ecclesiarum libertate donari possunt.**

C. LXVIII. ¶ **Miserationis, & pietatis intuitu servi ecclesiarum possunt manumitti.**

Unde Gregorius Montano i, & Thoma lib. 1. epist. 12. seu cap. 11.

Cum redemptor noster, totius conditor creature, hoc propitiatus humanam voluerit carnem assu-

a Polyb. lib. 3. tit. 12. Bureh. 1. 3. c. 11. Ivo p. 3. c. 245. b al. libertinitas. c al. patrocino subtrahat. d al. progeniti. e al. dicitur, eorum conventus confirmetur. f 1. Timoth. 3. & Polyb. 1. 3. tit. 13. h abest ab orig. i al. Montan.

mere, ut divinitatis sui gratia, dirupto, quo tenebamur captivi, vinculo servitutis, pristina nos restitueret libertati, salubriter agitur, si homines, quos ab initio natura liberos proclit, & jus gentium iugo subdituit servitutis, in ea, in qua nati fuerant, manumittentis beneficio libenter redantur. Atque idem pietatis intuitu, & hujus rei consideratione permoti, vos Montanam & atq; Thomiam, famulos sanctæ Romanæ ecclesiæ, cui, Deo adiutore, deservimus, liberos ex hac die, civisq; Romanos efficitimus, omneq; vestrum vobis relaxamus servitutis periculum. *In ipsa.* ¶ Hanc autem manumissionis paginam Patricio notario scribendam dicitavimus, & propterea manu una cum tribus Presbyteris prioribus, & tribus Diaconis plenissima firmitate subscripsimus, vobisq; tradidimus. Actum in urbe Romana.

¶ *Peculium.] In versu codice epistoliarum B. Gregorii Bibliotheca Vaticana legitur, periculum. Item serva uti publicis angariis non debent fatigari.*

C. LXXI. ¶ *Servi ecclesiarum publicis angariis non fatigantur.*
Unde in concilio Toletano III. c. 21. legitur.

Eum clericorum i servos b, & Episcoporum, vel omnium clericorum a iudiciis, vel actoribus publicis in diversis angariis fatigari dolemus. Propter quod omne concilium a pietate gloriosissimi Domini nostri poposcit, vestales deinceps a iis ihibeat: sed servi supra scriptorum officiorum in eorum usibus vel ecclesiæ laborent. Si quis vero iudicium, aut actorum, clericum, aut servum clericum, vel ecclesiæ, in publicis ac privatis negotiis occupaverit, a communione ecclesiastica, cui impedimentum facit, efficiatur extraneus.

¶ *Ecclesiæ.] In ceteris huius concilii exemplaribus im-*
provisis, quæ collata sunt, & apud Ivonem legitur quem-
dam ab apud Gratianum: præterquam in editione quatuor to-
morum, & codice Lucensi regis, in quibus initium capituli 21. sic ha-
bet. Quoniam cognovimus in multis civitatibus ecclesiæ
servos, & Episcoporum, vel o. c. a. i. v. a. p. in di-
versis angariis fatigari, omne concilium, &c. Et hic que-
dam nulla facta est mutatio: alia vero, in quibus omnes concilio-
rum veteri concordant, sunt emendata.
Item pro alienatione pauperum, pro redemptione captivorum res sa-
cræ destrictæ sunt.

C. LXX. ¶ *Res sacra quibus ex causis alienari debeant.*
Unde Ambrosius ait lib. 2. de officiis, c. 28.

A vitium ecclesiæ habet, non ut servet, sed ut eroget, & subvehiat in necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nihil adjuvat? An ignoramus, quantum auri, atque argenti de templo Domini Assyrii iustulerunt? Nonne melius constat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia defint, quam sacrilegus consummata asportet hostis? Nonne dicitur est Dominus, cur passus es tot inopes fame emori? Et certe habebas aurum, unde ministrasses alimoniam. Qui tot captivi deducti in commercium sunt, nec quod redempti ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, ut vasa vitæ servares, quam metallorum. His non possiet responsum referri. Quid enim dicere? Timui, ne templum Dei ornatus decisset? Responderet, aurum sacramentorum quarunt, neque auro placent, quæ auro non enarrant. Ornatus sacramentorum, redemptio captivorum est: & vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas a morte. Ille veteris thesaurus est Domini, qui operatur, quod sanguis eius operatus est. *& post pauca.*

a. al. Montaniam. b. Lib. 6. Capit. cap. 290. lvo p. 3. cap. 138.
c. Polyb. l. 1. tit. 1. lvo par. 3. c. 10. Anst. l. 13. c. 28. d. 4. Reg. 24.
e. al. ut. In vulgatis legitur, in captivitatem ducti. g. nec redempti. Cur in ab hoste. orig.

Nemo enim potest dicere cur pauper vivit? nemo potest queri, quia captivi redempti sunt. Nemo potest accusare, quia templum Dei ædificatum est. Nemo potest indignari, quia humanis fidelium reliquiis spatia laxata sunt. Nemo potest dolere, quia in sepulchris Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa ecclesiæ etiam initiata confringere, constare, vendere licet: opus est, ut de ecclesiâ mystici poculi forma non exeat. ne ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Idem intra ecclesiâ primùm quaesita sunt vasa, quæ initiata non essent: deinde comminuta: postmodò constata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captivorum quoque pretiis profecerunt. Quod si deus nova, & quæ nequaquam initiata videantur, in huiusmodi usus, quos supra diximus, arbitror omnia potest posse converti.

C. LXXI. ¶ *Non parietes templi ornare sed pauperibus providere, gloria Episcopi est.*
Item Hieronymus ad Nepotianum a de vita clericorum.

Gloria Episcopi est pauperum inopia b providere: ignominia sacerdotis est propriis studere divitiis. Natus in paupere domo, & in tugurio rusticano, qui vix milio, & cibario pane rugientem saturare ventrem poteram, nunc similia & mella fastidio. *Item paulo inferius.* ¶ Multi ædificant parietes, & columnas ecclesiæ subtrahunt c, in marmore nitent, auro splendent laqueata, gemmis altare distinguunt, & ministriorum Christi nulla electio est. Neque verò mihi aliquis opponat dives in ludra templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cetera ex auro fabricata. Tunc hæc probabantur à Domino, quando sacerdotes hostias immolabant, & sanguis pecudum erat remissio d peccatorum: quanquam hæc omnia præcesserint in figura, scripta autem sunt propter nos, in quos fines seculorum devenerunt. Nunc verò, cum paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicavit, portemus e crucem f, & divitias lutum putabimus. *Item ibidem in extremo.* ¶ Amico g quidpiam rapere, furtum est: ecclesiâ fraudare, sacrilegium est: & accipisse, quod pauperibus erogandum sit, & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidum, aut, quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. *Item eisdem ad Paulinum b, de institutione Monach.* ¶ Crates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandû Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit: neq; putavit se simul posse & virtutes & divitias possidere. Nos suffarcinati auro Christiani pauperem sequimur, & sub prætextu elemosynæ pristinis oibus incubantes, quomodo possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timidè reservamus? Plenus venit facile de ieiuniis disputat. Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse, laudandum est.

Item largitate etiam Episcopi stipendium de rebus ecclesiæ clericis dare licet: cuius professio sub precaria nomine fieri debet.

C. LXXII. ¶ *Qui beneficium ab ecclesiâ accipit, ejus professio non nomine precaria faciat.*
Unde in concilio Toletano VI. cap. 5.

Sape fit, ut proprietati originis obstitat longinquitas temporis. Quapropter providentes decernimus, ut si quis clericorum i stipendium de rebus ecclesiæ, cuiusquam Episcopi percepit largitate, sub precaria nomine debeat professionem scribere: ut nec per

a. Epist. 2. b. al. opibus. c. suscipiant. vera scilicet. d. al. redemptio. e. al. cogitamus. f. 1. Cor. 10. g. 15. quæst. 2. c. 10. h. Epist. 13. i. lvo p. 6. c. 372.

entionem a diurnam prejudicium afferat ecclesie; & quæcunq; in usu perceperit, debeat utiliter laborare: ut nec res divini juris videantur aliqua occasione negligi, & subsidium ab ecclesia cui deserviant, percipere possint clerici. Quod si quis eorum contempserit facere, ipse se stipendio suo videbitur private.

¶ Clericorum] In codice conciliorum Lucensi regio sequitur, ut aliarum quarumlibet personarum.

Religionis quoq; intuitu ea, in quibus ecclesia detrimentum non patitur, monasterio tradi possunt.

C. LXXIII. ¶ Licet religionis intuitu res ecclesie alienare.

Unde in III. Toletano concilio, c. 4. legitur.

SI b Episcopus unam de parochianis ecclesiis suis monasterium dicare voluerit, ut in ea monachorum regulariter congregatio vivat, hoc de consensu concilii sui habeat licentiam faciendi. Qui etiam si de rebus ecclesie pro eorum substantia aliquid, quod detrimentum ecclesie non exhibeat, eidem loco donaverit, sit stabile. Re enim bonæ statuendæ sanctum concilium dat consensum.

C. LXXIV. ¶ Non ultra quinquagesimam partem rerum ecclesie, monasterio, quod constituit, Episcopo licet conferre.

Item ex Toletano IX. cap. 5.

BONÆ c rei dare consilium d, & presentis habetur vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectantur præmium. Quisquis itaque Episcoporum in parochia sua monasterium construere forte voluerit, & hoc ex rebus ecclesie, cui præsidet, dare decreverit, non amplius ibidem, quam quinquagesimam partem dare debet: ut hac temperamenti aequitate servata, & cui tribuit, competens subsidium conferat, & cui tollit, damna gravia non infligat. Ad ecclesiam verò quæ monasticis non informabitur regulis, aut quam pro suis magnificare e voluerit sepulcris, non amplius quam centesimam partem census ecclesie, cui præsidet, ibidem conferre licebit: ea tamen cautela servata, ut unam tantummodo, quæ placuerit, ex his duabus remunerationem assumat.

C. LXXV. ¶ Iure proprietatis res ecclesie monasteriorum adificiis tradere licet.

Item Gregorius lib. 2. in dist. 11. epist. 17. Gratioso Subdiacono.

RELIGIOSAM g vitam eligentibus congrua nos oportet consideratione prospicere, ne cuiusquam necessitatis occasio, aut desides faciat, aut robur (quod ab sit) conversationis infringat. Idcirco presenti tibi auctoritate præcipimus, quatenus domum positam in hac urbe, regione quarta, juxta locum, qui appellatur, ad gallinas albas, vel hortum juris sanctæ Romanæ ecclesie, cui auctore Deo præsidemus, in qua campana quondam uxor i Patritii mansisse dignoscitur, simul & hortum, atque hospitia, quæ intra eandem domum janua concludit, Floræ h abbatisse debeas tradere proprietatis jure proculdubio possidendam: in qua domo monasterium virginum (ubi cum congregatione sua habitare possit) Christo queat adjuvante construere: & i tam ipsa, quam quæ in ejus loco, honoreque successerit, prædictam domum, & hortum cum omnibus ad se pertinentibus (sicut diximus) quieto, in concussioneque jure a nobis pietatis consideratione concessa valeat possidere.

¶ Vxor] In aliquot epistoliarum editionibus, & nonnullis

a al. retentionem. b Ivo p. 3. cap. 163. c Ivo part. 3. cap. 170. d alit. consilium. e alit. munificare. f alit. remunerandum. g Anselmus lib. 5. cap. 33. h antea legebatur, eidem. i alit. u.] orig.

Gratiani exemplaribus non est ista dictio. In vetusto autem Vaticano epistoliarum codice legitur, quondam patritia. Ecce ostensum est, quomodo res ecclesie sine culpa dari possint, & constare his, quibus data fuerint.

QVÆSTIO III.

¶ Une queritur, si ante tempus sue ordinationis debere viabantur, quid de his fieri debeat, qui post ordinationem suam inveniuntur noscuntur.

C. I. ¶ De his, qui prius nihil habentes, tempore sue administrationis aliquas acquirunt.

De his statutum est in concilio Carthaginensi a III. c. 49.

PLACUIT b ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, tempore Episcopatus, vel clericatus sui agros, vel quicumque prædia nomine suo comparant; tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admodum ecclesie eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis propriè aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis obvenerit, faciant inde, quod eorum proposito congruit. Quod si a suo proposito retrorsum exortiverint, honore ecclesiastico indigni tanquam reprobi judicentur.

C. II. ¶ De ministris, qui nulla ecclesia excofenes, sed sui utilitate aliqua acquirunt.

Item ex concilio Toletano IX. c. 4.

VICINQUE de sacerdotibus, vel ministris pro sui utilitate, atque amicitia, vel præstatione, aut quocumque modo, aut per scripturæ seriem aliquid meruerit a quolibet percipere, in rebus ecclesie non poterint numerari: sed quod exinde voluerint facere, ipsorum voluntatis arbitrio subiacebit. Quod si hoc post eorum mortem inordinatum fortasse remanserit, ecclesia cui præfuit, vel minister extitit, hoc sibi in perpetuum vindicabit.

Ecce quod ille, qui non ex officio ecclesiastico, sed ex aliquo præstatione sua utilitati lucratus est, potest dare quibus voluerit. 2 pars. Sed queritur de his, que sibi communiter non ecclesia, vel sequestrati pro remedio anime offeruntur, vel de tempore parte, quam de rebus parochialium ecclesiarum sibi debentur accipiunt, si ea poterit dimittere quibus voluerit.

C. III. ¶ De Pontificibus, quibus ab extraneis, vel cum ecclesia, vel sequestrati aliquid dimittitur.

De his ita diffinitur in concilio Agatheni, cap. 6.

PONTIFICES d, quibus in summo sacerdotio constitutis ab extraneis e aliquid, aut cum ecclesia, aut sequestrati, aut dimittitur, aut donatur (quis dicit ille, qui donat, pro redemptione anime suæ, non pro commodo sacerdotis offerre probatur) non quasi suum proprium, sed quasi divinum ecclesie inter fratritates ecclesie computabunt: quia justum est, ut licet sacerdos habeat quod ecclesie dimissum est, ita & ecclesia habeat, quod relinquatur sacerdoti. ¶ Sane quilibet quid per fidei commissum aut sacerdoti, aut ecclesie facta esse dimittitur, cuiusque alii postmodum profuturum id inter facultates suas ecclesia computare, aut retinere non poterit.

a Et in Moguntino sub Rabano, capite 1. b Burch. lib. 3. cap. 170 p. 3. c. 96. Pam. l. 2. c. 52. c al. teneantur amicitia. d Ex parte de testamentis. e. requisisti, Euro. l. 1. c. 27. Ivo p. 3. c. 331. e alit. francis duntaxat. C. IV.

